

cum merita liberando. Omnes impii dentes sunt diaboli. Po-
test & hereticus quisque intellegi. in cuius dentibus doctrina
p̄spicua sentiatur. In molarib; uerò. lateant remota & secreta nefanda
mysteria. Dicebamque in modulo meo moriar. & sicut palma mul-
tiplicabo dies. Nidus dñi saluatoris. ecclesia eius potest intellegi.
Hic igitur dñs in ecclesia quasi in modulo suo quem sibi seno carnis
humane congescit. & in qua pereat ac fouit filios mori dicitur dum
membra eius quorum ipse caput est uitius ac concupiscentis huius
saeculi moriuntur. Sequitur. & sicut palma multiplicabo di-
es. Igitur post humilitatem ecclesiae quam in modulo superi-
us dñs indicauit. gloriam altitudinis eius. in palma arbore uo-
luit ostendere. cuius radice aspera uidetur in terra. unde & iam
modulus appellatur. Sed cornis pulchra sub caelo. cum ex resurrec-
tione fuerit glorificata palmae celsitudinem obtinebit. id est uir-
utum suarum merita consequitur. Quae in palma signifi-
cantur. siue modulus hic. populus iudeorum potest intellegi.
In hoc igitur nido pati & mori p̄ nobis uoluit. sicut ait iudeis.
Moriar & in coram mentib; crucifigat. ubi secundū hominē c̄uersatus
& natus sum. & in gentibus ubi palma uictoriae meae crucis que
uexillum erectum est. multiplicabo dies. dicens eis. Ecce ego uo-
bis cum sum omnibus diebus usq; ad consummationē saeculi. Ra-
dix mea aperta ē secus aquas. & ros morabitur in inuersione mea. Ita-
crit inuersiones ut radix id ē fides qua mihi placet uolo ut omnes sc̄i imp-
ritas placuerint. patet gentium. & quis id ē populis. ut in me scilicet
credant. quib; utiq; in retributione aeterna ros gratiae & muneris equi
largiente me p̄fluus. siue radix caritatis meae atq; dilectionis.
quae fixa ē in cordibus diligentū me aperta est meis. ad quas
eloquiorum meorum. Gloria mea semper inuouabitur. Hic gl̄iam
ecclesiae intellegere possum. gl̄ia quidē patris. & filii cui dic pater

Hieronymus, In epistolam ad Ephesios, Migne PL 26, 526AB: *Scio me audisse quendam de hoc loco in ecclesia disputantem – cum loci istius interpretatione atque contextu sensus iste non convenit.*

V Sp. 578A: *De eo quod Hieronymus dicit quendam in populo exposuisse – interpretatio non conveniat huic loco.*

Vgl. auch WEMPLE, Atto S. 200.

Hieronymus, In Matthaeum I 6,25, hrsg. von HURST – ADRIAEN, CC 77, S. 40: *labor exercendus est, sollicitudo tollenda* = V Sp. 264B.

Hieronymus, Epistolae 121,8, hrsg. von LABOURT 7, S. 39: *Hanc legem nescit pueritia, ignorat infantia ... Maledicit patri, et parentes verberat* (= Hrabanus Maurus, Enarrationes, Migne PL 111, 1416B).

V Sp. 190D: *Hanc igitur legem nescit infantia, ignorat pueritia. Hinc est quod puer maledicit patri et matri, percutit parentes.*

Hieronymus → Origenes, Homiliae in Lucam.

Hrabanus Maurus → Ambrosiaster, Augustinus, Hieronymus.

Vgl. auch WEMPLE, Atto S. 199⁹⁶.

Isidor von Sevilla, Etymologiae II 24,6 *Iustitia, qua recte iudicando sua cuique distribuunt*; X 124 *Iustus dictus quia iura custodit*; XVIII 15,2 *iustitia quasi iuris status*.

V Sp. 137D–138A: *Iustitia dicitur quasi iuris status. Iustitia ergo est cum unicuique ius proprium tribuitur⁹⁷, unde et iustus dicitur eo quod ius custodiat.*

Vgl. auch WEMPLE, Atto S. 199[!]

Isidor von Sevilla, Sententiae III 48,10, hrsg. von CAZIER, CC 111, S. 299: *Dum apostolus dicat Non est potestas nisi a deo, quomodo dominus per prophetam de quibusdam potestatibus dicit «Ipsi regnaverunt, sed non ex me»? Quasi diceret non me propitio, etiamsi me irato usw.⁹⁸*

V Sp. 258B: *Sed cum in libro cuiusdam sapientis scriptum sit «Reges regnaverunt, sed non per me, principes exstiterunt et non cognovi», quomodo non est potestas nisi a deo? Sciendum est ergo, quia sunt quae deus propitius ordinat et disponit, sunt quae iratus fieri permittit usw.*

96) Die Erklärung der Namensänderung des Paulus (Vercellikommentar Sp. 128D: *In fronte huius epistolae oritur quaestio, quare qui prius Saulus usw.*) braucht nicht auf Hrabanus Maurus (Migne PL 111, 1279D) zurückzugehen; auch Sedulius Scottus kommt hier als Quelle in Frage.

97) Die Definition der *iustitia* geht in der lateinischen Tradition auf Cicero zurück (De finibus 5,67,9; BÜCHMANN, Geflügelte Worte S. 596), kann aber auch anderweitig vermittelt worden sein, siehe z. B. Dig. 1,10,1,1: *Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi*.

98) Vgl. WEMPLE, Atto S. 199, wo Sententiae 48,10 statt 48,11 zu lesen ist.

trata sunt. Itemque et ad illam comparationem futurae reue-
lationis filiorum dei. ubi gloriam eterni illius diei percepturi
sunt. et in re ipsa beatitudinem possessori. Nox est presens hae-
c. cui fructus sui infuturum absconditi sunt. et ideo adhuc nox
est. quia nondum uides quod speras. Proinde in hac nocte expec-
tationis imni et cantica scripturarum dicta sunt nobis. donec discas
in nocte fidei uidiem eterne mansionis perueniamus. Quia docet
nos super iumenta terre et super uolucres caeli et erudit nos. Docet in com-
munibus. eruditum subtilioribus. docet non solum per naturae dona. sed etiam
per gratiae munera. Secundum tropicum uero intellectum iumenta homi-
nes carnales plerumque intellegunt. qui gulae et uentri et luxuriae
dedati. Alii autem uolantibus comparant. siue propter leuitatem
morum. siue propter superbiam qua tumet res quasi in altum
elevantur. Unde dicit apostolus. Noli altum sapere. Et dominus in eu-
angelio. Quia quod est in hominibus altum. abominatio est ante
deum. Num in greco superbiam. ὕψος ANOC dicitur. quod
est super apparet. ut elatam mentem hominis tumulamque signi-
ficet. Ibi clamabunt et non exaudiet. propter superbiam malorum.
Quod dixit ibi clamabunt. fortassis significare uoluerit locum poena-
rum. ubi non exaudienti sunt peccatores propter superbiam ma-
lorum. siue ut alii dixerunt ab iniuriis malorum. quia mali bonis
et iustis insecutionibus iniurias interrogare non desinunt. Non er-
go frustra audiet deus et omnes singulorum causas intuebitur. Hoc autem quod
peccatores persistentes in malis suis non audiat deus; quomodo sine causa uti
que ad eum clament quinon merentur audiri. Etiam cum dixeris non con-
siderat iudicare cum eo et expecta eum. Quando uides o iob quia non statim
deus reddit peccatoribus. quia merentur noli pusillanimitate frangi
ut in blasphemiam erumpes et dicas dominum iniustum siue iniquum. Sed iu-
dicare cum eo debes. id est iudicis eius consentire ne contra eum praesup-

Gregorius Magnus, Homiliae in Ezechielem.

Vgl. WEMPLE, Atto S. 198.

Gregorius Magnus, Moralia in Iob.

Vgl. WEMPLE, Atto S. 198⁹⁴ (*in memetipso extinctus sum, sed vivo, quia essentialiter mortuus non sum*) stammt nicht aus den Moralia, sondern aus Gregors des Großen Homiliae in evangelia 32,2, hrsg. von ÉTAIX, CC 141, S. 279; unten S. ### (Sammlung X, Rom. 8,20 vanitati).

← Haimo von Auxerre, In Isaiam.

Siehe unten S. ### Lantfranchglossen 2. Cor. 12,4 paradysum!

Haimo von Auxerre, Expositio in epistolas Pauli, MIGNE PL 117, 364C (In epistolam ad Romanos prologus): *Interpretantur autem Romani sublimes sive tonantes.*

V Sp. 127C: *Romani dicti sunt, quod interpretantur sublimes sive tonantes.*

Vgl. auch WEMPLE, Atto S. 199; oben S. ### (*concupiscentiam*), ### (*praedestinatio est praeparatio gratiae*)!

Haimo von Auxerre, Enarrationes in XII prophetas minores, MIGNE PL 117, 171BC: *Manichaeus Christum non verum, sed phantasticum corpus habuisse delirat.*

V Sp. 184B: *Hoc dicto illorum error destruitur, qui dominum dicunt non verum, sed phantasticum corpus habuisse.*

Heiric von Auxerre⁹⁵ (Ps.Beda), Homiliae (subdititiae) nr. 44, MIGNE PL 94, 368CD: *insaniunt Marcionistae et Manichaei, qui eum dicunt non habuisse verum corpus, sed phantasticum.*

V Sp. 184B: *qui dominum dicunt non verum, sed phantasticum corpus habuisse.*

Hieronymus, Contra Vigilantium c. 16, MIGNE PL 23, 352A: *aut scuto aut pedibus mors vitanda est.*

V Sp. 345C: *Mors aut scuto aut pedibus vitatur.*

Hieronymus, In epistolam ad Galatas, hrsg. von RASPANTI, CC 77A, S. 45: *Sciendum vero quod autem, coniunctio, quae in praesenti loco ponitur ... superflua sit.*

V Sp. 507C: *Dicit enim beatus Hieronymus: Ista coniunctio, quae est autem, superflua est.*

Vgl. auch WEMPLE, Atto S. 200.

94) Das Gregorzitat im Vercellikommentar Sp. 512C (*non vivo, in memetipso extinctus sum, sed vivo, quia essentialiter mortuus non sum*) stammt nicht aus den Moralia, sondern aus Gregors des Großen Homiliae in evangelia 32,2, hrsg. von ÉTAIX, CC 141, S. 279.

95) Siehe BARRÉ, Homéliers S. 166 Nr. 32.